

ikke realiseret: »The division between the ruling elite and the bulk of muslims, which had been typical of umayyad rule remained« (s. 93).

Nu har allerede Tilman Nagel i »Untersuchungen zur Entstehung des Abbasidischen Kalifates« (*Bonner Orientalistische Studien*, Neue Serie, Band 22, Bonn 1972) påvist, at de store middelalderlige arabiske historikere var tæt knyttet til det abbasidiske hof og den abbasidiske familie, hvorfor det forbliver problematisk ukritisk at antage og anvende den personlige karakteristik, der bliver de enkelte abbasidiske kaliffer til del i de middelalderlige kilder, således som Kennedy gør det ved begyndelsen af hvert kapitel (eks. s. 46, 57, 67, 75 osv.). Mere problematisk er det imidlertid, at forfatteren konsekvent har valgt at parafrasere sit kildemateriale til fordel for en sammenhængende, kritisk analyse. Uroligheder, udnævnelser, afskedigelser, militære fremstød og hofintriger registreres omhyggeligt og optager uforholdsmæssig meget plads i afhandlingen. Denne tendens forstærkes ved gennemlæsningen fordi forfatteren har valgt at gennemgå de enkelte kaliffers regeringstid i kronologisk rækkefølge. Resultatet bliver forbavsende over at finde en ledende personlighed, der i bogens sidste kapitel blev afsat, virksom igen i næste kapitel under en ny kalif (eks. s. 83, 109, 118). Konsekvensen af dette er blevet en idelig række personlige opgør med fortiden: al-Saffah gør op med umayyaderne, al-Mansur med al-Saffah, al-Mahdi med al-Mansur og så fremdeles.

Stærkest står Kennedys afhandling i analysen af *mawalierne*, klientelet. I overensstemmelse med tesen om revolutionen som brud fremhæves det, at der med overflytning af hovedstaden fra Damascus til Bagdad åbnes for en iranisering. På dette punkt er Kennedy igen i fuld overensstemmelse med ældre forskning repræsenteret af navne som Van Vloten og Wellhausen. Iraniseringen når sit zenit under Barmakidernes beskyttende vinger (s. 115 ff.), men som det centralt fremhæves af Kennedy, er *mawaliernes* økonomiske fundament generelt dårligt, hvorfor deres rolle som politisk pressionsgruppe i længden ikke var af afgørende betydning. Desuagtet var den daglige støtte fra de mange *mawalier* en simpel nødvendighed for administrationen. Over en længere periode bliver dette afgørende for *mawaliernes* rolle i det politiske liv og i det magthierarki, der etableres som resultat af den abbasidiske revolution, nemlig alliancen mellem den abbasidiske familie, hæren og bureaukratiet (*mawalierne*). Som funktionel socialgruppe forbliver de af stor betydning for den enkelte kalif, men da det økonomiske fundament, der antages at være en forudsætning for reel politisk indflydelse, ikke er til stede, udmanøvreres *mawalierne* i længden af hæren, der ved midten af det 9. århundrede sidder inde med den reelle magt over kalifatet. Tendensen bliver for alvor tydelig med Barmakidernes bratte fald fra tinderne i 796. Desværre mangler dette klarsyn i behandlingen af såvel provinsadministrationen som i behandlingen af de shiitiske oprør under de første abbasidiske kaliffer. Også i disse kapitler forfalder forfatteren til parafrase og usystematisk registrering.

Jørgen Bæk Simonsen

Walther Lammers: *Vestigia Mediaevalia*. Frankfurter Historische Abhandlungen, Band 19. Weisbaden. Franz Steiner Verlag, 1979. DM 88.

I anledning af professor W. Lammers' 65 års dag har to af hans medarbejdere ved universitetet i Frankfurt samlet en række afhandlinger fordelt på to emnekredse: historio-grafi og territorial -, specielt kirkehistorie. Andre begrænsninger kunne tilføjes: Otto af Freising's krønike om »de to stater« er hovedmotivet i den første afdeling, saksernes ældste historie, specielt Holstens i den anden.

Skønt der er taget et vist hensyn til de økonomiske og materielle forudsætninger i forbindelse med forfatterens bidrag til Slesvig-Holstens historie, står i denne samling det idehistoriske i forgrunden. Arkæologi og kunsthistorie tjener til at anskueliggøre symboler fra perioden 800-1200. Mange emner kunne fremdrages, ikke mindst missionshistorien – næppe noget sted er Ansgars indsats beskrevet så indgående og oplysende som her. I denne anmeldelse skal imidlertid især to afhandlinger behandles, den ene fra Karolingertiden, den anden fra Staufertiden. Begge kombinerer med held skriftlige kilder med arkitektur og billeder, begge illustrerer kejsermagts syn på verdenshistorien.

Først skal den sidst skrevne artikel refereres, fordi den belyser sammenhængen mellem Ermoldus Nigellus' digt til Ludvig den Fromme, hvori der skildres en billedfrise i kejserens rigssal i Ingelheim og de arkæologiske fund af salen og enkelte bevarede stumper af den malede mosaik. Ved hjælp af historiske kilder kan opførelsen af såvel salen som en nærliggende kirke, også forsynet med billeder, dateres til 806, medens Ermoldus' skrift er fra 820'erne da han var faldet i unåde og håbede at genvinde kejserens gunst ved en versificeret fremstilling af Karl den Stores og Ludvig den Frommes bedrifter hvortil altså hører de nævnte billedfriser. Man kan iagttage en streng deling således at kirken har indeholdt scener fra henholdsvis Det gamle og Det nye testamente, og aulaen henter sine motiver fra verdenshistorien med 7 hedenske og 5 kristne herskere. Ermoldus understreger den førkristne grusomhed, hvorimod Konstantin, Theodosius og de tre karolingiske fyrster hver repræsenterer vigtige egenskaber og begivenheder i det kristne kejserdømmes historie: Konstantin forlader Rom til fordel for Byzanz, nu kaldet Konstantinopel, og forkaster de hedenske guder. Theodosius bliver herre hjulpet af Gud; hans ydmyghed da han over for biskop Ambrosius af Milano gør bod bevirker at han bliver Ludvig den Frommes forbillede. Karl Martel underkaster sig friserne, Pippin den Lille aquitanerne og Karl den Store sakserne. Hedenskabet dækker både Daniels 4 monarkier og verdenshjørnerne, tid og rum i hele verden behersket af superbia, med den kristne æra samles de europæiske folk, specielt frankerne, under humilitas. Et særligt problem er det såkaldte konstantinske gavebrev hvorefter hele Vesteuropa overdroges paven efter Konstantins flytning af hovedstaden. Lammers mener at fremstillingen drejer historien således, at Karl den Store overtager Konstantins kejserværdighed og derved får Vesten tilbage fra kirken. Karls aula i Ingelheim har derved givet beskuerne den officielle version af det karolingiske imperium: kristent, ydmygt – og selvstændigt over for Romerkirken!

Men i tidens løb kunne man ikke nøjes med forskellige fortolkninger af Det konstantinske gavebrev. Kejser og pave stødte sammen i investiturstriden, og da Otto, biskop af Freising, tog sig for at skrive sin *Chronica de duabus civitatibus* i 1143-45 mente han, at tidernes ende var nær: Når verdens to stormagter kom i strid, når fader og søn kæmpede mod hinanden som Henrik 4. mod Henrik 5. i 1105 var naturens kræfter i ulave. I en række miniaturer fordelt på 14 tavler der ledsagede krøniken, vistnok efter forfatterens anvisning, fremdrog han de vigtigste træk i historiens gang. Hyppigst dominerer *civitas terrena*, men ind imellem dukker motiver op fra Gudsstaten der giver håb for den endelige løsning. Noas ark er tegnet som en kirkebygning, syndfloden er som dommedag – det er altså den figurale tolkning der har bestemt fremstillingen. Det gennemgående træk er »*mutatio rerum*« det ene riges opgang bærer kimen til det andets nedgang, også efter at »*civitas permixta*« indtræffer efter Kristi fødsel. Karl den Stores præfigurerer Otto den Store ligesom karolinger og ottoner fulgte efter hinanden. Først ved Grevor 7.s død var forvirringen fuldstændig.

Otto af Freising var cistercienser, men han var også rigsfyrste af kejserlig æt. Det imperiale historiesyn dominerer: kejseren er hævet over andre riger. Derfor har Lammers i en artikel om Frederik 2.s afståelse af Nordalbingien fremhævet at den på grund af det

holstenske særpræg ikke formindskede kejserens magtfuldkommenhed. Her burde nok den aktuelle situation da Frederik ikke sad helt fast i sadlen være stærkere understreget – skønt man som dansker med interesse læser om den paradoxale kombination mellem Norden og »Det romerske rige af tysk nation«.

Endelig har Lammers ved sin tiltrædelsesforelæsning i Frankfurt i 1964 gjort opmærksom på hvordan forestilling og vurdering af historiske begivenheder og personer, in casu Frederik 2. af Hohenstaufen, har skiftet i tidens løb alt efter historikernes personlige baggrund: Kantorowicz i 20. årh. var påvirket af Stefan Georges kredsløb, Voltaire og encyclopædisterne af deres kamp mod l'infâme i det 18. årh. De arabiske forfattere der var samtidige med den nævnte kejser mente ikke at han ville indbringe mange drakmer hvis han blev solgt som slave; her får man et nyttigt korrektiv til det dæmoniske overmenneske som mange har set i den sidste Staufer! Hermeneutik gør historiografien til et tidsspejl; Walther Lammers tilhører anden halvdel af det 20. årh.'s europæere ved at pointere dette.

Inge Skovgaard-Petersen

Zenon Hubert Nowak: Międzynarodowe procesy polubowne jako narzędzie polityki Zygmunta Luksemburskiego w północnej i środkowowschodniej Europie (1412-1424) [Internationale Schiedsprozesse als Werkzeug der Politik Sigismunds von Luxemburg in Nord- und Ostmitteleuropa (1412-1424)]. Toruń, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 1981. 200 s., 1 tvl. 60 zł.

I mere end 25 år har Zenon Hubert Nowak, docent ved universitetet i Toruń, arbejdet med Sigismund af Luxemburg og hans tid, det vil sige første fjerdedel af 1400-tallet. Den første frugt var disputatsen om Sigismunds nordiske politik til 1411 (udg. Towarzystwo Naukowe w Toruniu, *Rocznik* 69/1, 1964, 155 s., tysk sammendrag). Den seneste bog, som har været længe undervejs, er et modent og velkomponeret arbejde, som har interesse også for en dansk læser. Det må skyldes tidernes ugunst (trykt december 1981), at bogen er fremkommet i en så forholdsvis beskedne skikkelse. Den retshistoriske indledning om international voldgiftsret i Senmiddelalderen (s. 8-21), der er vigtig for hele bogens problemstilling, er meget knap og åbenbart stærkt forkortet. Der er hverken registre eller litteraturfortegnelse, endsiges resumé (bortset fra en oversat indholdsfortegnelse), og oplaget af denne bogtrykte bog angives at være 270 styk, alt inklusive.

Nowak undersøger to konflikter, hvor Sigismund spillede den afgørende rolle som *arbiter*, nemlig striden mellem Polen og Korsridderne, der slutter med den for Korsridderne gunstige dom i Wrocław 6. jan. 1420, og striden om Slesvig. I den første strid ændrede hussiteropstanden i Böhmen Sigismunds interesser, idet han ville have den polske opmærksomhed rettet andetsteds hen. Derfor endte han med at støtte Polens fjender, og Nowak konkluderer her (s. 123), at Sigismund ved at afgive sin *sententia diffinitiva* udelukkende lod sig lede af egne politiske interesser. Han fulgte juristernes råd og betjente sig på mesterlig vis af voldgiftsproceduren.

Ophavsmændene til den danske juridiske argumentation, som den blev fremlagt for Sigismund, kan iflg. Nowak være den i Paris uddannede lundebisp Peder Lykke og slesvigbispen Johan Skondelev. Kun ganske lidt utrykt materiale gemmer sig endnu i arkiverne vedr. Slesvig-striden, vigtigst er vist et dokument fra 1425 »Casus super discordiis et controversiis inter regem Dacie et duces Slesvicenses et scripta trium doctorum super eo«, der findes i universitetsbiblioteket i Greifswald (ms. 10 B IV, fol. 224-230 v.). Det indeholder holstenske bebrejdelser mod Sigismund efter domsafsigelsen.